

OG‘ZAKI TIBBIYOTNING KOMPOZITSION VA JANR

XUSUSIYATLARI

Yunusova Maftuna Shokirovna

BuxDU da stajyor-tadqiqotchi

unusovamaftuna25@gmail.com

+998936202987

Annotatsiya. Ushbu maqolamizda nutq va uning janrlari haqida so‘z yuritilgan. Og‘zaki tibbiy nutq janri - bu tibbiyotning kasbiy sohasida yozilgan hodisaga hamroh bo‘lgan kognitiv va kommunikativ faoliyatning barqaror, pragmatik jihatdan aniqlangan, og‘zaki shakli ekanligi tadqiqimizda ochib berilgan. Og‘zaki tibbiy nutq shifokor-bemor misolida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: nutq, og‘zaki nutq, tibbiy nutq, kommunikatsiya, kommunikativ hodisa, kommunikativ vaziyat, pragmatolingvistika, shifokor nutqi, bemor nutqi.

Har bir muloqot sohasi ma‘lum bir tiplashtirilgan, standartlashtirilgan va tuzilgan naqshlar to‘plami - nutq janrlari bilan tavsiflanadi. Nutq janri - bu ma‘lum bir aloqa sohasining o‘ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadigan, nisbatan barqaror tematik, kompozitsion va stilistik bayonot turidir [Baxtin 1986: 237].

"Og‘zaki tibbiy nutq janri - bu tibbiyotning kasbiy sohasida yozilgan hodisaga hamroh bo‘lgan kognitiv va kommunikativ faoliyatning barqaror, pragmatik jihatdan aniqlangan, og‘zaki shaklidir" [Jura 2008: 12-13]. Bu ma‘lum bir kommunikativ vaziyatning turli omillari ta‘sirida shakllanadigan va kommunikativ hodisa doirasida amalga oshiriladigan nutq faoliyatining barqaror modeli hisoblanadi. Kommunikativ vaziyat sxemasi aloqa ishtirokchilarining belgilari quyidagilarni o‘z ichiga oladi: nutq ishtirokchilarining strategiya va taktikasi bog‘liq bo‘lgan maqsad; nutq mavzusi; aloqa sharoitlari; kod; aloqa kanali va shakli va aloqa samaradorligi [Dolinin 1999]. Kommunikativ hodisani kommunikativ vaziyatdan ajratib ko‘rsatish kerak. Kommunikativ hodisa - makon va vaqt bilan cheklangan, motivatsiyalangan, yaxlit, ijtimoiy shartli muloqot qiluvchilarning nutq o‘zaro ta‘siri jarayoni hisoblanadi [Borisova 2001: 22]. Kommunikativ hodisa muloqotning barcha ekstralingvistik holatlarini qamrab oladi, u vaqt chegaralari bilan cheklangan va og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan bo‘lishi mumkin. Oddiy va

murakkab kommunikativ hodisalar ham mavjud. Ikkinchisi murakkab xarakterga ega va xususiy kommunikativ hodisalardan iborat. Masalan, "tibbiy yordam so'rab murojaat qilish", "ro'yxatga olish kitobiga murojaat qilish", "shifokorning qabuli", "davolash manipulyatsiyasi" va boshqalar kabi bir qator shaxsiy voqealarni o'z ichiga oladi. V.E.Goldinning fikricha: "Murakkab kommunikativ hodisalarning strukturasi "ijtimoiy jihatdan qat'iy, institutsionallashtirilgan, hatto katta darajada rituallashtirilgan xarakterga ega",- deb ta'kidlagan edi. [Goldin 1997: 27]. Kommunikativ hodisa, kommunikativ vaziyatdan farqli o'laroq, protsessual bo'lib, unda bosqichlar ajralib turadi. O'z navbatida, kommunikativ vaziyat statik xususiyat bilan tavsiflanadi, chunki u belgi-yo'naltiruvchi funksiyani bajaradi va faqat tipik kommunikativ jihatdan tegishli parametrlarni o'z ichiga oladi. Tibbiy nutqdagi kommunikativ vaziyatlarga misol qilib so'rash, tavsiyalar, ko'rsatmalar, retseptlarning bajarilishini nazorat qilish, davolanishni rad etish holatlarini ko'rsatish mumkin. Tibbiy nutq maydoni uning janr tuzilishining ekstralingvistik asosini tashkil etuvchi standart diskursiv hodisalar to'plamidan iborat. V.V. Jura "agent-mijoz" sohasida ishlab chiqarilgan og'zaki tibbiy nutqning quyidagi asosiy janrlarini ajratib turadi: quyidagi variantlarda amalga oshiriladigan maslahatlashuvlar - dastlabki maslahat, takroriy konsultatsiya, operatsiyadan oldingi maslahat, operatsiyadan keyingi maslahat, muntazam tekshiruv va boshqalar. Shifokorning bemorning qarindoshlari bilan suhbat janri agent-marginal sifatida tasniflanadi [Jura 2008: 12-13].

Ro'yxatga olingan kommunikativ hodisalarning har biri ushbu turdagi hodisalarni tashkil etuvchi, tashkil etuvchi matn qurilishining o'ziga xos modellari (murakkab nutq janrlari) bilan maxsus og'zaki o'zaro ta'sirni o'z ichiga oladi. Murakkab nutq janrlarini elementar nutq janrlarini ifodalovchi komponentlarni o'z ichiga olgan matn turlari deb hisoblash kerak [Issers 2008: 78]. Og'zaki tibbiy nutq janrlarining murakkab tabiati ularning ko'p niyatlilik bilan bog'liq: "ular informatsion, baholovchi, imperativ va etiket janrlarining tipologik xususiyatlarini birlashtira oladi" [Jura 2008: 5]. Kommunikativ hodisada "dastlabki maslahat"larning bir necha bosqichlarni ajratib ko'rsatish mumkin: salomlashish - hujjatlarni taqdim etish (kartalar, yo'llanmalar va boshqalar) - shifokor va bemorni tanishtirish - shikoyatlar bo'yicha so'roq qilish - haqiqiy kasallik anamnez(subyektning o'zini va uni taniganlarni so'roq qilish orqali tibbiy ko'rikdan o'tkazilganda olingan ma'lumotlar

yig'indisi. Anamnezni o'rganish (shuningdek, umuman so'roq qilish) faqat savollar va ularga javoblar ro'yxati emas. Psixologik muvofiqlik shifokor va bemor o'rtasidagi suhbat uslubiga bog'liq bo'lib, u, asosan, yakuniy maqsadni belgilaydi - bemorning ahvolini yengillashtiradi.)ini yig'ish - so'roq qilish, bosqichma-bosqich va hisobot berish dastlabki yoki aniq tashxis - davolash yoki takroriy maslahat tayinlash - davolash / tibbiy manipulyatsiya - tavsiyalar - xayrlashuvlarni sanab o'tish mumkin. Kommunikativ hodisaning har bir bosqichi tibbiy nutqqa xos nutq janrlari (shikoyat, iltimos, kasallik haqida hikoya, alomatlar tavsifi va boshqalar) bilan ham, maxsus janrlar (tahdid, iltifot, latifa va boshqalar) bilan ifodalanishi mumkin. Dastlabki maslahatlashuvdan farqli o'laroq, takroriy maslahatlashuv bosqichlarining tarkibi va ketma-ketligi aloqachilar uchun mavjud bo'lgan ma'lumotlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Shunday qilib, tanishish bosqichlari (va shunga mos ravishda nutq janrlari), hayot tarixi (oilalar tarixi) ma'ruzachilar uchun ahamiyatsiz, chunki bu ma'lumot oldingi uchrashuvlardan ma'lum yoki tibbiy yozuvlarda keltirilgan. Shikoyatlarni so'roq qilish, ko'rikdan o'tkazish, davolanish yoki keyingi yig'ilishni tayinlash, tavsiyalar berish bosqichlari dolzarbligicha qolmoqda.

Kommunikativ tadbirning "takroriy maslahatlashuv" tarkibi: salomlashish - ekspertiza natijalarini tushuntirish - tashxisni yetkazish - shikoyatlar bo'yicha so'roq qilish / oldingi shikoyatlar bilan taqqoslash - ekspertiza / sharhlar - uchrashuvlar / tavsiyalar / oldingi uchrashuvlarning bajarilishini nazorat qilish - xayrlashish.dir Ikkinchi maslahatlashuvning o'ziga xos bosqichi - oldingi tayinlashlarning bajarilishini nazorat qilish hisoblanib, u kommunikativ hodisaning bosqichlari ketma-ketligidagi o'rni har xil bo'lishi mumkin.

Taqdim etilgan sxemalardan ko'rinib turibdiki, har bir alohida kommunikativ hodisalarning bosqichlari tartibi har bir aniq holatga qarab ko'plab tarkibiy qismlardan iborat bo'lishi mumkin bo'lgan "tibbiy yordam so'rash" global hodisasining rivojlanish mantiqiga mos keladi. . Misol uchun, dastlabki konsultatsiya odatda kuzatuv yoki bir nechta kuzatuvlar bilan yakunlanadi yoki konsultatsiya davolanish va tibbiy muolajalarni o'z ichiga olishi mumkin. Ikkinchi konsultatsiya paytida shifokor allaqachon shikoyatlar va tadqiqot natijalari haqida ma'lum miqdordagi kerakli ma'lumotlarga ega bo'lishi mantiqan to'g'ri keladi, shuning uchun tashxisni xabardor qilish va aniqlashtirish zarurati birinchi o'ringa

chiqadi. Og'zaki tibbiy nutqning tematik tuzilishi ma'lum bir kommunikativ hodisaning modellari bilan bog'liq bo'lgan ierarxik tarzda tashkil etilgan global va mahalliy mavzular bilan ifodalanadi: dastlabki konsultatsiya - yangi bemorning kasalligi va uni davolash; takroriy konsultatsiya - bemorning ma'lum kasalligi va uni davolash [Jura 2009; Heritage, Maynard 2006]. Shunday qilib, shifokor va bemor o'rtasidagi muloqot maxsus turdagi bilimlar bilan ishlaydigan hodisa sifatida tadqiqotchilarning diqqat markazida bo'lib, zamonaviy tilshunoslikda turli pozitsiyalardan ko'rib chiqiladi. Tibbiy nutqni o'rganishning mavjud yo'nalishlari bir-biridan farqli bo'lsa ham, antagonistik emas.

Tibbiy nutqni funksional-kommunikativ yondashuv nuqtai nazaridan tahlil qilish tibbiyot tilining tuzilishi va funksiyasini o'rganish, shakl va funksiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni, tildan foydalanishning uning tuzilishiga ta'sirini aniqlash imkonini berdi. Ijtimoiy lingvistik yondashuv umumiy tizimni tashkil etuvchi va o'ziga xos xususiyatlar: aloqaning ijtimoiy-madaniy sharoitlari, tipik ishtirokchilar, ularning kommunikativ, ijtimoiy va shaxsiy xususiyatlari asosida institutsional nutqlar tizimidagi tibbiy nutqni ajratib ko'rsatishga imkon berdi. Tibbiy nutqni kognitiv va pragmatik yondashuvlar nuqtai nazaridan o'rganish ushbu turdagi nutqning kognitiv, kommunikativ, diskursiv va pragmatik maqsadlarini, janr o'ziga xosligini, nutq harakatlarining funksiyalari va xususiyatlarini va taqdimot shakllarini aniqlash imkonini berdi. Tibbiy nutq - dinamiklik, dialoglik, sotsiallik, yaxlitlik, diskretlik, niyatlilik kabi universal diskursiv xususiyatlarga ega bo'lgan ko'p qirrali kommunikativ hodisa, shuningdek, o'ziga xos xususiyatlar, masalan, shaxsiyat, lingvoterapiya, taklif, ritualizatsiya. Tibbiy nutqni qarama-qarshiliklar tizimida ko'rib chiqish mumkin: ilmiy nutq - oddiy nutq, simmetrik - assimetrik, rasmiy - norasmiy, teng maqom - teng bo'lmagan maqom.

Tibbiy nutq institutsional nutqqa xos bo'lgan xususiyatlarga mos keladi, lekin o'ziga xos xususiyatlarga ega: shaxsiyatning yuqori darajasi va shifokor - bemor o'rtasidagi aloqani maqbul darajada deformatsiya qilish istagi. Janrlar nomenklaturasi (**Nomenklatura** (/nə'mɛŋkləˈtʃər/, amer.: /'noʊmənˌkleɪtʃər/) — nomlar yoki atamalar tizimi, yoki ma'lum bir san'at yoki fan sohasida ushbu atamalarni shakllantirish qoidalari. Nomlash tamoyillari kundalik nutqning nisbatan norasmiy konvensiyalaridan tortib, ilmiy va boshqa fanlarda qo'llaniladigan maxsus atamalarining shakllanishi va ishlatilishini tartibga soluvchi xalqaro miqyosda

kelishilgan tamoyillar, qoidalar va tavsiyalargacha farqlanadi.) va tibbiy nutqning tarkibi ushbu turdagi nutqning kommunikativ hodisalari va holatlarining xususiyatlari va ketma-ketligi bilan bog'liq. Tematik tuzilma ierarxik tarzda tashkil etilgan global va mahalliy nutq mavzulari bilan ifodalanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Бахтин М.М. Собр. соч. – М.: Русские словари, 1996.
2. Долинин К.А. Речевые жанры как средство организации социального взаимодействия // Жанры речи. Саратов, 1999. Вып. 2. С. 7-13
3. Шмелева Т.В. Модель речевого жанра // Жанры речи. Саратов, 1997. Вып. 1. С. 88-98.
4. Safarov Sh. "Pragmalingvistika". Toshkent – 2008
5. Hakimov M. "O'zbek pragmalingvistikasi asoslari" Toshkent «Akademnashr» - 2013